

лів шкіл нашої області національне виховання спрямоване на виявлення почуття громадянської гідності у підростаючого покоління.

Список використаних джерел:

1. Іван Огієнко й утвердження гуманітарної науки та освіти в Україні : матеріали доп. і повід. на Всеукр. наук.-прак. конф., 4-5 березня 1997 р. / за ред. докт. пед. наук М. В. Левківського. — Житомир : Журфонд, 1997. — 104 с.
2. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти. — К. : Освіта, 1997. — 24 с.
3. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навчальний посібник / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко ; за ред. О. О. Любара. — К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. — 450 с.

The article is about technological development in relation to the exposure of sense of civil dignity of schoolchildren and education work in the Zhytomyr State University from national education of future teachers.

Key words and word-combinations: patriotism, sense of duty and honour, human dignity, and love of freedom.

Отримано: 30.08.2010 р.

УДК 811.161.2'38:821.161.2-1.01/7.08

Л. В. Мужеловська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОВОСТИЛЬ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЕЗІЇ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті досліджуємо мовостиль релігійної поезії Івана Огієнка, аналізуємо особливості використання автором найяскравіших мовних засобів, стилістичних тропів і фігур, визначаємо їх естетичні й пізнавальні функції.

Ключові слова і словосполучення: релігійна поезія, духовність, образність, експресія, метафора, порівняння, епітет, біблеїзми, старослов'язи́зми, архаїзми, повтори.

Могутні витоки духовності й таланту Івана Огієнка, що явили світові універсальність гуманістичного доробку в царині філології, історії, культурології, богослів'я, педагогіки, виразно окреслені в його поетичній спадщині. Цей пласт його творчості цікавий, самобутній і різнобічний, проте, на нашу думку, й до сьогодні залишається малодослідженим як літературознавцями, так і мовознавцями.

Поетичний доробок Івана Огієнка вивчали З. Тіменик, М. Тимошик, Д. Степовик, Є. Сохацька, В. Лучук, Н. Лізниченко, Т. Воротняк, О. Опанасюк, С. Болтівець та ін. Однак наукових праць, присвячених лінгвістичному аналізу його поетичних творів, майже немає.

Мета нашої статті — дослідити мовностилістичні особливості релігійної поезії митрополита Іларіона, опублікованої на сторінках канадських часописів «Слово істини», «Наша культура», «Віра й культура», які видавав й редагував Іван Огієнко впродовж двадцяти років (1947-1967 рр.).

Творити таку поезію здатна, як відомо, людина, помисли й діяння якої одухотворені глибокою вірою в Бога, щоденним безкорисливим служінням його ідеалам. Саме на таку стежку став Іван Огієнко (митрополит Іларіон) напередодні Другої світової війни. Й відтоді з-під його пера стало все більше народжуватися поетичних рядків.

У цей період автор ніби заново формулює своє поетичне кредо: релігійною поезією, завданням якої є творення правдивого релігійного світогляду, «допомогти людині стати найближче до Бога, визнати його своїм рідним батьком, поєднатися з ним — обожитися» [6, с. 396].

Якщо у ранній Огієнковій поезії переважали мотиви душевного смутку, печалі, безвиході, болісних розчарувань, тривожного очікування якогось лиха, невдач, біди, то основним ідейно-тематичним наповненням поезій пізнішого періоду [т. зв. канадського] є осмислення проблем людського буття, намагання визначити важливу місію кожного митця, яка полягає у глибокій свідомості української нації, у самовідданому служінні українському народові, у любові до України, у споконвічній Православній Вірі.

Поезія Івана Огієнка — це переплетіння духовного й громадського, рідного українського й вселюдського. Мова його віршів увібрала в себе національні ідеали й кращі риси живої народної мови. Поєднання кількапластової стилізованої лексики, точність і художня доцільність використання старослов'янizmів, біблeзмів та інших церковних регалій утворює потужне смислове поле, яке розкриває унікальність тематики цих поезій: одні вірші засвідчують любов до рідного краю, готовність служити рідній неньці — Україні, інші — а їх більшість — наповнені врочистістю, духовністю, прагненням вселити в людські душі віру у Всевишнього. З цією метою автор майстерно влітає в канву своїх поезій усталені церковні сполуки прикметника з іменником, які сприймаються навіть без текстового поля високоповажно й величально: *Святий Творець, Найвищий Божий твір, з Богом Трисвятим, Господня Сила, Його ім'я благословенне, могутнє Алілуя, царство вічної Краси, Десницею Святою, Божої ласки, Господні дари, Господнє лоно, Дух Святий, Дух Божий, мова Господня, Душі Святої, наука зоряна Христова, Біблія — книга Божя, слово Вишне, Науку Пресвятую, Слово біблійне безкрає, Божі закони й ін.:*

*Я тільки і живу Тобою,
Моє ти **Слово, Вічне й Боже**, —
Стаємо разом ми до бою,
Й я вірю глибоко — поможе
Дух Божий в праці глибиною
У время лютє і в погоже... [4, с. 8].*

*Господь — безмежна Творча Сила,
Безмежна Ласка та Любов, —
Дає усім живучі крила,
Й нові світи Він творить знов [4, с. 6].*

Природно, невимушено, піднесено звучать навіть вдало підібраним автором заголовки до віршів: «Благослови!», «О Боже, — твоє я створіння...», «Причастя», «Молитва», «Лукавство», «Тим, що воюють проти віри», «Господь», «Душа», «Основа», «Без Господа нема спокою», «Вічний Спас», «Повсюди Бог», «Могутній Покров», «Господне лоно», «Думи мої», «Любов», «У неділю святу», «Христос Воскрес», «Мета життя», «Дух Святий», «Слово», «У Бозі все!», «Дар Слова» та ін.

Поетичне мовлення митрополита Іларіона наскрізно метафоричне. Тонко володіючи мистецтвом слова, він вдало використовує у своїх віршах саме домінуючу метафоричного вживання слів — антропоморфізацію, що, як відомо, ґрунтується на наділенні неживих предметів, явищ природи якостями істот: *душа радіє, співає серце, величний Храм завмер, самотність шкiриться, природа свiдкує, сонечко погляне, Причастя поєднає, душа плаче, сховалась Правда, Днiпро бiжить, озерце дише, дерева зазирають, душа сумує, смiються кiвти, Дух Святий дише, Благодать зiйшла, степ квилить:*

*Душа сумує ї плаче тихо,
А серце мліє і болить:
В життя **ввірвалось** чорне лихо
І не **вступає** ні на мить, —
Ї душа сумує ї плаче тихо,
А серце мліє і болить... [2, с. 24].*

***Причастя мене поєднає**
Із **Хором Небесним Святим**,
Де смерті і тління немає, —
Вони там зникають, як дим... [2, с. 22].*

*Так хочеться друга обнять
І душу правдиву почуть,
Щоб з ними **зійшла Благодать**
На чорну життєвську муть... [4, с. 7].*

*Величний **Храм завмер** в Молитві,
серця і душі рвуться Вгору.
І вцїй молитвенїй гонитвї
В Оселю лине м Неозору... [3, с. 7].*

Особливо виразними стають стилістичні можливості метафори, коли вона виступає в поєднанні з такими тропами, як порівняння й епітет, що найчастіше почерпнуті з живого мовлення українців чи з творів усної народної творчості:

*І прерія **вкрилася шатою** ночі,
І **котиться сон**, мов **перекотило**.
А з Неба **ясні Всевидючі Очі**
Пантрують над степом **спроквола**...
І **пiсно надзоряну** **мiсяць** співає,
І **казку сплітає** **вiночком небесну**, —
І **сниться** на прерії **щастя безкрає**,
І **марять докiлля** про юність та **весну**... [1, с. 26].*

І звуки Вічності шовкові
Мою **гартують** творчу вдачу, —
І з **гімнів зоряних** Христові
Вінка сплітаю й тихо плачу... [4, с. 8].

Огієнкові порівняння досить своєрідні. Вони ніби побудовані на грі світла й тьми, добра і зла, на контрасті темних і світлих кольорів, через що посилюється їх експресивність. В одних поезіях вони є важливим доповнювальним стилістичним «матеріалом», а в інших — часто виступають епіцентром експресії та емоцій. Показовий з цього погляду є твір «Душа», який наскрізно просякнутий як усталеними народнопоетичними порівняннями, так й оригінальними авторськими:

Душа

*Яка ти глибока, бездонна, мов море,
Яка ти широка, мов степ без кінця,
Як небо таємне, безкрає й прозоре,
Як твір первовічний мого Отця!..*

*Душа — це безсмертне творіння Господнє,
Як рожа пахуча, як сонце ясна,
Ти Святости повна, любові безодня,
Ти страху Господнього море без дна!..*

*Як ранок червневий, ти повна проміння,
Ти повна Святої снаги й творчих сил,
В безсмертній душі моїй повно горіння,
Й летіти до неба готові сто крил!... [4, с. 6];*

або ж у вірші «Мета життя»:

*Й Господь проявиться у серці
Й пахучим квітом розцвіте,
Як тихий легіт на озерці,
Як те проміння золоте!.. [4, с. 7].*

Нерідко основою емоційно та експресивно насажених образних засобів, які Іван Огієнко вдало використовує у своїх неперевершених поетичних полотнах, є біблійна символіка, релігійна термінологія: *Господь, Отець, Бог-Творець, Дух Святий, сповідь, Святе таїнство, боговітлення, Причастя, Покрова, заповідь, рай, пекло, спасіння, Спаситель, богозневажить, Вічний Спас, милість і ласка Господня, Трисвятий, Анголята, Матінка Марія, кадило, душа*; старослов'янізми: *Благодать, возносимо, небеса, врата, словеса, всує, благословенний*; власне авторські новотвори: **стогруде** Алілуя, **орлокрилий** літак, **струнчаться** тополі, таємниці **Світотвору**, **несуться Піснопіння**, **твурива** Божі, **грайволя**, **мури злотопінні**, **Господня Ласка Мноогоока**; архаїзми: *престол, чертог, десниця* тощо.

Таке гармонійне поєднання різношарової стилізованої лексики, старослов'янізмів, неологізмів, архаїзмів свідчить про художню довершеність віршового релігійного мовлення митрополита Іларіона,

вишуканість його образного слова, граціозність думки. Так, використовуючи біблійні образи, функціонування яких у вірші «У неділю святу» підсилюються антитезою та епітетами, Іван Огієнко змалював картини нелегкого життя українського народу:

*...І Христові Пречиста Госпожа
Виливала в сльозах людські стони:
«Подивися, Мій Сину, он долі
На родючих ланах — лиш руйні:
То все змори голодні та голі,
Недобиті сини України...» [5, с. 9].*

Поезія пересипана прямою мовою, котра належить Діві Марії. Вона, просячи свого Сина за людські долі, звертається до Нього такими епітетами:

*Мій солодкий, улюблений Сину,
Заступися за розп'яті люди, —
Я з тобою світами полину,
Подивись: світ над прірвою всюди [5, с. 9].*

Поетичний словник митрополита Іларіона неможливо уявити без багатющих покладів українського фольклору. Його духовна лірика пересипана перлинами народних живомовностей на зразок: *тужити, квилити, зачути, поснули, шкїрїться, шепталїсь, жаль, горе, спочити, свїдкує, роздолля, сірума, пѣта, ненька, легїт, барвінок, розмай, рожа, вевїрки, розтока, сторожа, шпаркі, гречний*; демїнутивами: *місяченько, вїтрець, листочком, озерце, хмаринки, жаринки, билинка, сонечко, дубочок, коماشина, матїнка, пташенята, квітоньки, пісенька, голуб'ята, легесенькі*; плеоназмами: *голим-босим, бїжить-тече, у лїсі-трїлїсі, тужила-сумувала, розїїшлися-розлетїлись*. Цї привабливі емоційно-колеритні поетизми вносять у текст експресїю лїризму, роблять його, з одного боку, ніжним, чарївлївим, а з їншого, в поєднаннї з церковною лексикою — високим, урочистим:

*Люблю дїтей — вони безгрішні,
Святї Господнї **Анголята**,
Пахучї **квітоньки** розкїшнї
І непорочнї **голуб'ята!**.. [2, с. 23];*

*Й **озерце** леготами дїше,
Дерева в Небо зазирають,
Вїтрець й **листочком** не сколише,
Вевїрки тихо вигравають... [3, с. 8];*

*Стою при Божому Престолї
І в Молитвах Господнїх млію,
Подати Україні волї
Благаю **Матїнку** Марїю! [2, с. 22].*

З метою стилїзацїї під усну поезїю Іван Огієнко, окрім слів-демїнутивів, плеоназмів, тавтологїзмів, нестягнених форм прикметників, дуже часто використовує у деяких віршах народнопісеннї по-

втори — посилю вальний та повтор-анепіфору. Така форма твору оригінально перегукується з народними стрілецькими піснями, баладами, що ввібрали в себе найкращі фольклорні традиції і символізують нелегку долю українського народу, який у поті, крові, мзці віками боровся за свою волю, незалежність, краще майбутнє. Алгорично звучить заклик автора до всіх українців світу об'єднуватися для порятунку рідної неньки-України:

*Ой у лісі на дубочку
Співала пташина,
Ой чогось то затужила
Наша Україна...*

*Ой тужила-сумувала
Та й за свої діти, —
Розійшлися-розлетілись
Та й по всьому світі...*

*Ой збирайтесь, пташенята,
Матір рятувати,
Бо вже в нашій Україні
Пустка замість хати...*

*Ой у лісі на дубочку
Співала пташина,
Ой чогось то затужила
Наша Україна... [2, 23].*

Або:

*Ой у полі на роздоллі
Там шептались дві тополі,
Ой шептались та тужили
Дві тополі, сестри милі...*

*Ой ти, сестро, сестро мила,
Чи ти з вітром говорила?
Що він бачив в Україні,
Як шугав там вчора й нині?
В Україні рясні сльози,
Її в літі б'ють морози.
Ой немає в неї Долі,
Гірко тужить у неволі!..*

*Ой у полі на роздоллі
Там шептались дві тополі,
Ой шептались та тужили
Дві тополі, сестри милі... [3, с. 9].*

Винятково багата Огієнкова поезія на риторичні запитання й оклики. В них учувається могутній голос митрополита то з інтонацією глибокого співчуття до знедолених і скривджених, то щире захоп-

лення борцями за волю, то спопеляючий гнів до ворогів народу, то осуд людей «безбожних», які втратили найголовнішу християнську чесноту — віру в Бога як Творця людської долі й Всесвіту:

Чого ви пінитесь, безбожні?

Чого на Господа йдете?

Усі «науки» ваші ложні,

Як вихор лист, життя змете! [2, с. 24].

Іван Огієнко від Бога був наділений мистецьким хистом, бо тонко володів художнім словом, відчував його вишукані можливості, які воно таїть, філігранно його відшліфовував і долучав до скарбів літературної мови.

Мовно-художня палітра релігійної поезії митрополита Іларіона вражає багатством авторського словника, розмаїттям мовних виражальних засобів, стилістичних тропів, фігур, простотою та вишуканістю образного слова.

Список використаних джерел:

1. Іларіон (І. І. Огієнко; митрополит). Місяченько / Іларіон // Віра й культура. — 1958. — Ч. 12.
2. Іларіон (І. І. Огієнко; митрополит). Передчуття / Іларіон // Віра й культура. — 1961. — Ч. 10-11.
3. Іларіон (І. І. Огієнко; митрополит). Гаряча молитва / Іларіон // Віра й культура. — 1961. — Ч. 9.
4. Іларіон (І. І. Огієнко; митрополит). Слово / Іларіон // Віра й культура. — 1964. — Ч. 8-9.
5. Іларіон (І. І. Огієнко; митрополит). У неділю святу / Іларіон // Наша культура. — 1953. — Ч. 6.
6. Тимошик М. Лицусь навіки з чужиною. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. — Вінніпег ; Київ, 2000.
7. Ярмусь С. Феномен Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / С. Ярмусь. — Київ ; Вінніпег, 1998.

The article analyzes the language style of Ivan Ohijenko's religious poetry. The peculiarities of the most expressive language means and stylistic devices used by the author as well as their esthetic functions have been investigated.

Key words and word-combinations: religious poetry, spirituality, symbolism, expression, metaphor, comparison, epithet, bibleizm, old Slavonic word, archaism, repetition.

Отримано: 2.03.2010 р.